

SEE VÄRSIKUNST

BIBLIOTHECA ARTIS POETICAE

SARJA KOLLEGIUM

Eneken Laanes (Tallinna Ülikool)

Mihhail Lotman (Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool)

Maria-Kristiina Lotman (Tartu Ülikool)

Ülar Ploom (Tallinna Ülikool)

Rein Raud (Tallinna Ülikool)

Märt Väljataga (kirjandusteadlane, ajakirja Vikerkaar peatoimetaja)

Tallinna Ülikool

Jorge Luis Borges

SEE VÄRSIKUNST

CHARLES ELIOT NORTONI
MÄLESTUSLOENGUD 1967–1968

Koostanud ja kommenteerinud
Călin-Andrei Mihăilescu

Inglise keelest tõlkinud ja järelsõna
kirjutanud Rebekka Lotman

TLÜ Kirjastus
Tallinn 2025

Bibliotheca ARTIS POETICAE

Bibliotheca Artis Poeticae
Jorge Luis Borges
See värsikunst
Charles Eliot Nortoni mälestusloengud 1967–1968

Tõlgitud väljaandest:
Jorge Luis Borges
This Craft of Verse
Edited by Călin-Andrei Mihăilescu
Harvard University Press 2000

Väljaanne ilmub Eesti Kultuurkapitali ja Eesti Teadusagentuuri
grandi „Lüürilise luule tegur väikeste kirjanduste kujunemisel“
(PRG1106) toel

Selle väljaande tarvis värsid tõlkinud Maria-Kristiina Lotman
Toimetanud Sirje Ratso
Kujundanud ja küljendanud Sirje Ratso
Sarja makett: Rakett

Copyright © 2000 by the President and Fellows of Harvard College
Published by arrangement with Harvard University Press
Autoriõigus (tõlge, järelsõna): Rebekka Lotman, 2025
Autoriõigus (värsitõlked): Maria-Kristiina Lotman, 2025
Autoriõigus: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2025

ISSN 2504-6144
ISBN 978-9985-58-978-6

TLÜ Kirjastus
Narva mnt 25
10120 Tallinn
www.tlupress.com

Trükk: Pakett

SISUKORD

1. Luule mõistatus	7
2. Metafoor	25
3. Loo jutustamine	45
4. Sõnamuusika ja tõlge.....	55
5. Mõte ja luule.....	71
6. Luuletaja kreedo.....	89
 Kommentaariid	111
Sellest ja tollest versatiilsest kunstist	131
<i>Călin-Andrei Mihăilescu</i>	
 Järelsõna. Borges, luule ja elu.....	137
<i>Rebekka Lotman</i>	
 Nime- ja aineloend.....	159

LUULE MÕISTATUS

Kõigepealt tahaksin ma teid ausalt hoiatada, mida minult oodata – või pigem, mida mitte oodata. Leian, et olen vääratanud juba oma esimese loengu pealkirjaga. Pealkiri on, kui ma ei eksi, „Luule mõistatus“, ja rõhk langeb muidugi teisele sõnale „mõistatus“. Seega võite arvata, et mõistatus on kõige olulisem. Või arvata, mis oleks veel hullem, et olen eksikombel hakanud uskuma, et olen mingil moel avastanud selle mõistatuse vastuse. Tegelikult ei ole mul teile paljastusi pakkuda. Olen terve elu veetnud lugedes, analüüsides, kirjutades (või kirjutamises kätt proovides) – ja nautides. Avastasin, et see viimane ongi tähtsaim. Luulet endasse ahmides olen teinud selle kohta lõpliku järelduse. Mõistagi tunnen ma iga kord tühja lehega silmitsi seistes, et pean kirjanduse enda jaoks uuesti avastama. Ent ometi ei ole mul minevikust mingit kasu. Niisiis, nagu öeldud, saan teile pakkuda üksnes kimbatusi. Ma liginen seitsmekümnele. Enamuse elust olen pühendanud kirjandusele, ning mul on teile pakkuda üksnes kahtlusi.

Suur inglise kirjanik ja uneleja Thomas De Quincey on kirjutanud – mõnel oma neljateistkümne köite tuhandetest lehekülgedest –, et uue probleemi avastamine on sama tähtis kui vanale lahenduse leidmine. Kuid minul pole teile pakkuda sedagi; saan pakkuda vaid põliseid kimbatusi. Ent miks peaksingi selle pärast muretsema? Mida muud

filosoofiaajalugu ongi kui hindude, hiinlaste, kreeklaste, skolastikute, piiskop Berkeley, Hume'i, Schopenhaueri ja teiste kimbatuste ajalugu? Ma lihtsalt tahan neid kimbatusi teiega jagada.

Esteetikaraamatuisse sukeldudes tabab mind alati ebamugav tunne, nagu loeksin teoseid astronoomidelt, kes pole iial tähti vaadelnud. Pean silmas, et neis kirjutatakse luulest, nagu oleks luule ülesanne, mitte see, mis ta tegelikult on: kirk ja rõõm. Näiteks olen tohutu lugupidamisega lugenud Benedetto Croce esteetikaraamatut, kus mulle antakse definitsioon, et luule ja keel on „väljendus“. Kui me nüüd mõtleme millegi väljendusele, maandume tagasi vana sisu ja vormi probleemi juurde; ja kui me ei mõtle millegi kindla väljendusele, ei anna see meile üldse mitte midagi. Niisiis me võtame selle definitsiooni austusega vastu ning läheme seejärel edasi millegi muu juurde. Läheme edasi luule juurde; läheme edasi elu juurde. Ning elu, olen ma kindel, on tehtud luulest. Luule ei ole midagi võõrast – luule varitseb meid, nagu me kohe näeme, nurga taga. See võib meid iga hetk tabada.

Siin kipume kalduma levinud eksiteele. Me arvame, et uurides näiteks Homerost või „Jumalikku komöödiat“ või Fray Luis de Leóni või „Macbethi“, uurime luulet. Aga raamatud on kõigest luule avaldumisvormid.

See oli vist Emerson, kes kirjutas, et raamatukogu on omamoodi võlukoobas, mis on täis surnud inimesi. Ja need surnud inimesed võivad uuesti sündida, ellu ärgata, kui avatakse neile pühendatud leheküljed.

Rääkides piiskop Berkeleyst (kes, lubage mul meelde tuletada, ennustas prohvetina ette Ameerika tulevast võimsust), meenub mulle tema kirjutatust, et õuna maitse ei asu ei õunas endas – õun ise ei saa maitsta – ega sööja suus. Vaja on nendevahelist sidet. Sama asi kehtib raamatu või raamatute kollektsooni, raamatukogu kohta. Sest mis on raamat iseeneses? Raamat on füüsiline objekt füüsiliste objektide maailmas. See on surnud sümbolite kogum. Kuid siis saabub õige lugeja ja sõnad – või pigem nende taga peituv luule, sest sõnad ise on pelgalt sümbolid – ärkavad ellu, ning me tunnistame sõna ülestõusmist.

Mulle meenus nüüd üks luuletus, mida te kõik peast teate; aga ehk ei ole te kunagi märganud, kui kummaline see on. Sest täiuslikud asjad luules ei tundu kummalised, need tunduvad paratamatud. Ja nii märkame vaevu tänada autorit tema pingutuse eest. Ma pean silmas sonetti, mille kirjutas üle saja aasta tagasi Londonis (vist Hampsteadis) üks noormees, kes suri kopsuhaigusse, John Keats; pean silmas tema kuulsat ja ehk juba leierdatudki sonetti „On First Looking into Chapman’s Homer“ („Esimene kohtumine Chapmani Homerosega“). Selle juures on veider – ning see turgatas mulle pähe alles kolm-neli päeva tagasi selle loengu üle mõtiskledes –, et tegu on luuletusega, mis on kirjutatud poeetilisest kogemusest endast. Te teate seda peast, ent ometi tahaksin, et kuulaksite veel kord lõpuvärs-side voogamist ja kõminat:

Then felt I like some watcher of the skies
 When a new planet swims into his ken;
 Or like stout Cortez when with eagle eyes
 He stared at the Pacific – and all his men
 Look'd at each other with a wild surmise –
 Silent, upon a peak in Darien.

Ja tundsin ennast justkui teadusmees,
 kes uue taevakeha avastas,
 või nagu jändrik kotkasilm Cortés,
 kes Vaikset ookeani uudistas
 ning Dariéni vaade nende ees
 ta meeste tummad pilgud vangistas.*

Siin ilmnebki poetiline kogemus ise. George Chapman, Shakespeare'i sõber ja rivaal, on surnud ning ärkab äkki ellu, kui John Keats tema „Iliast“ või „Odüsseiat“ loeb. Arvan, et Shakespeare mõtles George Chapmanile (aga ma ei ole kindel, sest ma pole Shakespeare'i-uuriija), kui kirjutas read: „Was it the proud full sail of his great verse, / Bound for the prize of all too precious you?“¹ – „Kas tema suure värsi uhke puri, / mis jälitab sind luule ulguveel“.**

Üks sõna selles pealkirjas tundub mulle ülimalt tähtis: „**Esimene** kohtumine Chapmani Homeroosega“. See „esimene“ on minu meelest meie jaoks kõige tähenduslikum.

* Tlk Maria-Kristiina Lotman.

** Tlk Harald Rajamets (William Shakespeare, Poeemid, sonetid ja muud luuletused. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2002, lk 325).

Just siis, kui ma neid Keatsi võimsaid värse põhjalikumalt uurisin, tekkis mul tunne, et äkki olen ma lihtsalt ustav oma mälule. Võibolla jäi mu tõeline erutus neist Keatsi värssidest tollesse kaugesse silmapilku lapsepõlves Buenos Aireses, kui esmakordselt kuulsin isa neid värse valjusti lugemas. Ning kui see, et luule, keel, ei ole ainult kommunikatsioonivahend, vaid võib olla ka kirg ja rõõm – kui see mulle kohale jõudis, vaevu neist sõnadest aru saades, tundsin, et minuga toimub midagi. See ei haaranud üksnes mu mõistust, vaid mind üleni, mu ihu ja hinge.

Tulles tagasi sõnade „**Esimene**“ kohtumine Chapmani Homerosega“ juurde, siis arvan ma, et ehk tundis John Keats samasugust erutust, kui oli läbi lugenud arvukad „Iliase“ ja „Odüsseia“ raamatud. Arvan, et just **esimene** kohtumine luuletusega on tõeline, ning edasi langeme juba pettekujutelma, et see tunne, see mulje kordub. Aga nagu ma ütlesin, see võib olla lihtsalt ustavus, mälutrikk, pelk praeguse kire ja varem kogetud kire segiajamine. Seega võib öelda, et luule on iga kord uus kogemus. Iga kord, kui luuletust loen, ilmneb mingi kogemus. Ja see ongi luule.

Lugesin kord, et ameerika maalikunstnik Whistler oli veetnud aega Pariisis ühes kohvikus, kus arutleti selle üle, kuidas pärilikkus, keskkond, ajastu poliitiline olukord ja muu selline kunstnikku mõjutavad. Ning siis lausunud Whistler: „Kunst juhtub.“ See tähendab, et kunstis on midagi salapärast. Tahaksin kasutada tema sõnu uues tähenduses. Mina ütleksin: „**Kunst juhtub iga kord, kui luuletust loeme.**“ Nüüd võib tunduda, et tühistan sellega

põlise arusaama klassikast, idee aegumatutest raamatutest, kust alati võib leida ilu. Kuid loodan, et siinkohal ma eksin.

Peaksin ehk andma lühikese ülevaate raamatute ajaloost. Minu mäletamist mööda ei olnud kreeklastel raamatute järele erilist tarvidust. Igatahes vastab tõele, et enamik inimkonna suurtest õpetajatest ei olnud kirja-, vaid kõnemehed. Mõelgem Pythagorasele, Kristusele, Sokratesele, Buddhale ja teistele. Ja kuna ma juba Sokratesest mainisin, tahaksin öelda midagi ka Platoni kohta. Meenub, et Bernard Shaw' sõnul oli Platon näitekirjanik, kes leiutas Sokratese, nagu neli evangelisti olid näitekirjanikud, kes leiutasid Jeesuse. See võib olla liialdus, aga selles peitub teatud tõde. Ühes oma dialoogis räägib Platon raamatutest üpris halvustavalt: „Mis on raamat? Nagu piltki, näib raamat olevat elusolend; ja ometi, kui temalt midagi küsime, ta ei vasta. Siis saame aru, et ta on surnud“.² Raamatu elustamiseks leiutas ta – meie õnneks – platoonilise dialoogi, milles ennetatakse lugeja kahtlusi ja küsimusi.

Kuid võib öelda sedagi, et Platon tundis Sokratese järele igatsust. Pärast Sokratese surma võis ta endalt küsida: „Mida oleks Sokrates minu selle kahtluse kohta öelnud?“ Ja siis, et kuulda veel kord oma armastatud õpetaja häält, kirjutas ta dialoogid. Mõnes neist dialoogidest seisab Sokrates tõe eest. Teistes dramatiseerib Platon tema mitmesuguseid meeleolusid. Ja mõni neist dialoogidest ei jõuagi mingi järelduseni, sest Platon mõtles kirjutamise ajal; esimest lehekülge kirjutades ei teadnud ta veel viimast. Ta lasi mõtteil lennata ja dramatiseeris neid mõtteid eri inimestele.

Vaatamata tõsiasjale, et Sokrates oli joonud mürgikarikast, oli Platoni peaeesmärk oletatavasti tekitada illusioon, et Sokrates on ikka veel temaga. Tunnen, et see oli nii, sest mul on elu jooksul olnud palju õpetajaid. Ma olen uhkusega õpilane – hea õpilane, loodetavasti. Ja mõeldes oma isale, mõeldes suurepärasele juudi-hispaania kirjanikule Rafael Cansinos Assénsile,³ mõeldes Macedonio Fernándezele,⁴ tahaksin minagi kuulda nende häält. Ja mõnikord üritan ma nende häält jäljendada, püüdes mõelda nii, nagu mõelnuksid nemad. Nad on alati mu lähedal.

Meenub veel üks lause ühelt kirikuisalt, kes ütles, et anda rumalale inimesele raamat on sama ohtlik kui anda lapse kätte mõök. Seega olid antiigis raamatud üksnes hädapärased abinõud. Ühes oma rohketest kirjadest kirjutas Seneca suurte raamatukogude vastu; ning hulk aega hiljem kirjutas Schopenhauer, et paljud inimesed ajavad raamatu ostmise segi selle sisu ostmisega. Kodus raamatuvirnu vaadates tekib mul mõnikord tunne, et suren enne, kui need läbi lugeda jõuan, ometi ei suuda ma vastu panna kiusatusele uusi juurde osta. Iga kord, kui lähen raamatupoodi ja leian mõne huvipakkuva raamatu – näiteks anglosaksi või vana-põhja luule kohta – ütlen ma endale: „Kui kahju, et ma seda raamatut osta ei saa, sest see on mul juba olemas.“

Antiikaja järel saabus idast teistsugune arusaam raamatust. Tekkis idee pühakirjast, Püha Vaimu kirjutatud raamatust; tulid koraanid, piiblid jm. Spengleri teose „Untergang des Abendlandes“ – „Õhtumaa allakäik“ – eeskujul tahaksin võtta näitena koraani. Kui ma ei eksi, siis mõtlevad islami

teoloogid sellest kui enne sõna loomist eksisteerinud asjast. Koraan on kirjutatud araabia keeles, ometi peavad mosleimid seda keele-eelseks. Mõistagi olen ma lugenud, et nad ei pea koraani Jumala teoseks, vaid Jumala atribuudiks, nagu on ka Tema õiglus, Tema halastus ja kogu Tema tarkus.

Ja nii jõudis Euroopasse idee pühakirjast – mõte, mis minu meelest pole täiesti vale. Bernard Shaw'lt (kelle juurde ma alati tagasi pöördun) küsiti kord, kas tema arust on piibel tõesti Püha Vaimu teos. Ja ta vastas: „Ma arvan, et Püha Vaim ei kirjutanud mitte ainult piiblit, vaid ta on kirjutanud kõik raamatud.“ See on Püha Vaimu suhtes muidugi üsna karm – kuigi minu meelest on iga raamat lugemist väärt. Midagi sarnast pidas silmas Homeros muusadest rääkides. Ja heebrealased ja Milton, kui nad rääkisid Pühast Vaimust, kelle tempel on inimeste õiglase ja puhas süda. Meie oma kaasaegses ja mitte nii kaunis mütoloogias räägime „teadvustamata minast“, „alateadvusest“. Muidugi on need sõnad muusade või Püha Vaimuga võrreldes üpris kohmakad. Kuid peame leppima oma aja mütoloogiaga. Olemuslikult tähistavad need sõnad sama asja.

Nüüd jõuame klassika mõiste juurde. Pean tunnistama, et minu jaoks ei ole raamat tegelikult mingi surematu objekt, mille peaks kätte võtma ja mida aukartuses kummardama, vaid pigem üks võimalus ilu sünniks. Ja nii peabki see olema, sest keel muutub kogu aeg. Mulle meeldivad tohutult etümoloogiad ja ma tahaksin teile meelde tuletada (sest olen kindel, et teie teate neist asjust minust palju rohkem) mõnda üsna pentsikut etümoloogilist seika.

Näiteks on inglise keeles verb *to tease* 'õrritama' – üleannetu sõna. See tähendab teatud liiki pilamist. Kuid vanainglise keeles tähendas *tesan* „mõõgaga haavama“, samuti nagu prantsuse keeles tähendas *navrer* „mõõka kellestki läbi torkama“. Võtame teisegi vanainglise sõna, *þreat*, mille võib leida kohe „Beowulfi“ avavärssidest tähenduses „vihane rahvamass“ – teisisõnu, ohu (*threat*) allikas. Ja nii võiksime lõputult jätkata.

Aga vaatame nüüd lähemalt paari luuletust. Olen võtnud ingliskeelsed näited, kuna tunnen erilist armastust inglise kirjanduse vastu – ehkki mu teadmised sellest on mõistagi piiratud. Vahel juhtub, et luule loob end ise. Näiteks ei pea ma sõnu *quietus* 'lõplik vabanemine, surmarahu' ja *bodkin* 'õra, väike pistoda, puss' eriti kauniteks; pigem ütleksin, et need on üpris rohmakad. Ent mõeldes värssidele „When he himself might his quietus make / With a bare bodkin“⁵ – „kui ennast igaveseks vabastada, / võiks palja pussiga?“, * meenub meile Hamleti võimas monoloog. Ja nii loob kontekst ise luule nendest sõnadest – sõnadest, mida tänapäeval enam keegi ei sõandaks kasutada, sest need tähistaksid vaid tsitaate.

On ka teisi ja ehk lihtsamaidki näiteid. Võtame maailma ühe kuulsaima raamatu „El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha“ („Teravmeelne hidalgo don Quijote La Manchast“) pealkirja. Sõnal *hidalgo* on tänapäeval täiesti omalaadne väärikus, ometi siis, kui Cervantes selle raamatu

* Tlk Georg Meri (William Shakespeare, Hamlet. – *id.*, Kogutud teosed V: Tragöödiad I. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus 1966, lk 332).

kirjutas, tähendas sõna *hidalgo* „maaisandat“. Mis puutub nimesse Quijote, siis pidi see kõlama pigem tobedana, nii nagu paljude Dickensi tegelaste nimed: Pickwick, Swiveller, Chuzzlewit, Twist, Squears, Quilp ja nii edasi. Ning lisaks veel täiend „La Mancha“, mis nüüd mõjub meile kastiilia keeles suursuguselt, aga kui Cervantes selle kirja pani, tah-tis ta, et see kõlaks (palun vabandust kõigi siinviibivate selle linna elanike ees), nagu kirjutanuks ta „don Quijote Kansas Cityst“. Näete, kuidas need sõnad on muutunud, kuidas need on suursugustunud. Ilmneb veider tõsiasi: kuna vana sõdur Miguel de Cervantes La Manchat kergelt naeruvääristas, on La Mancha nüüd üks kirjanduse põlistunud sõnu.

Olgu toodud veel üks näide ajas muutunud värssidest. Pean silmas Rossetti sonetti, mis kannatab mitte just kõige ilusama pealkirja all: „Inclusiveness“ („Hõlmatus“). Sonett algab nii:

What man has bent o'er his son's sleep to brood,
How that face shall watch his when cold it lies? –
Or thought, as his own mother kissed his eyes,
Of what her kiss was, when his father wooed?⁶

Kes mõtleb poega süngis valvates,
kuis poeg kord teda valvab lautsi peal,
või ema huuled silmel, ulmleb eal,
mis suudlust isa tundis hurmates.*

* Tlk Maria-Kristiina Lotman.

Usun, et need read on tänapäeval veel elavamad kui nende kirjutamise ajal umbes kaheksakümmend aastat tagasi, sest kino on meid õpetanud jälgima vilkaid pildiseeriaid. Ava-
värsis „What man has bent o'er his son's sleep to brood“ –
„Kes mõtleb poega süngis valvates“ näeme isa magava poja
näo kohale kummardamas. Seejärel esitatakse teises reas,
nagu heas filmis, sama pilt ümberpööratult: näeme poega
kummardumas surnud mehe, oma isa näo kohale. Viimase
aja psühholoogiauuringud on ilmselt muutnud meid tund-
likumaks ridade „Or thought, as his own mother kissed his
eyes, / Of what her kiss was, when his father wooed“ – „või
ema huuled silmel, ulmleb eal, / mis suudlust isa tundis
hurmates“ suhtes. Siin tajume muidugi sõnades *brood* ja
wooed inglise keele pehmete vokaalide ilu. Ja eriti kaunis
on, et sõna *wooed* on üksi – mitte „hurmates teda“, vaid
lihtsalt „hurmates“. See sõna jääb kõlama.

Leidub ka teistsugust ilu. Võtkem omadussõna, mis
kunagi oli tavaline. Ma ei oska kreeka keelt, aga arvan, et
kreeka keeles kõlab see *οἶνοψ πόντος* ning selle tavapärase
inglise vaste on *the wine-dark sea* 'veintume meri'.* Sõna
„tume“ on ilmselt sisse pistetud, et lugejale asju kerge-
maks teha. Ehk peaks see olema *the winy sea* 'veinjas meri'
või midagi taolist. Olen kindel, et kui Homeros selle kir-
jutas (või need paljud kreeklased, kes Homeroose tekste
üles kirjutasid), mõtles ta lihtsalt merest; omadussõna oli

* Eesti keelde on August Annist tõlkinud selle „tõmmukaks veeks“, vt:
Homeros, Odüsseia. Tlk August Annist. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus
1963, lk 10.

ühemõtteline. Aga tänapäeval, kui mina või keegi teist, pärast paljude peente omadussõnade katsetamist luuletaks „veintumedast merest“, ei oleks see pelk kreeklaste kirjutatu kordamine. Pigem juhataks see meid traditsiooni juurde. „Veintumedast merest“ rääkides mõtleme Homerosse ja kolmele tuhandele aastale, mis meie ja tema vahele jääb. Nii et kuigi sõnad oleksid „veintumedast merest“ kirjutades samad, kirjutaksime tegelikult midagi üpris muud kui Homeros.

Niisiis keel teiseneb; ning roomlased teadsid seda kõike. Ja ka lugeja teiseneb. See juhatab meid ühe kreeklaste vana metafoori – metafoori või pigem tõdemuseni, et kaks korda samasse jõkke astuda ei saa.⁷ Mulle tundub selles olevat midagi hirmutavat. Esimese hooga mõtleme, et jõgi voolab. Me mõtleme: „Loomulikult jõgi on jätkuvalt olemas, aga vesi muutub.“ Ent siis hakkame kasvava hirmuga mõistma, et meiegi teiseneme – me oleme sama muutlikud ja põgusad kui jõgi.

Siiski ei peaks me klassikute saatuse pärast üleliia muretsema, sest ilu on alati meiega. Tahaksin siinkohal tsiteerida veel mõnda värssi, nüüd ehk juba unustatud poeedilt Browningult. Ta ütleb:

Just when we're safest, there's a sunset-touch,
A fancy from a flower-bell, some one's death,
A chorus-ending from Euripides.⁸

Meid kaitstuimatel hetkil riivata
võib ehakuld, maikelluke või surm
või Euripidese tragöödia koor.*

Piisab juba esimestest sõnadest: „Just when we're safest“ – „Meid kaitstuimatel hetkil“. See annab teada, et ilu varitseb meid kõikjal. See võib meid tabada filmi pealkirjas; see võib meid tabada mõne populaarse laulu sõnades; võime selle leida isegi mõne suure või kuulsa kirjaniku teose lehekülgedelt.

Ja kuna olen rääkinud oma surnud õpetajast Rafael Cansinos Assénsist (võibolla kuulete tema nime teist korda elus; ma ei mõista hästi, miks ta on unustatud),⁹ meenub mulle, et Cansinos Asséns on kirjutanud ühe ülikauni proosaluuletuse, milles palub Jumalal end kaitsta ja päästa ilust, öeldes: „Oo, Issand, ärgu olgu nõnda palju ilu!“** Ta tundis, et ilu on ta üleni vallutanud. Ehkki ma ei tea, kas olen olnud eriti õnnelik inimene (loodan saada õnnelikuks küpsel kuuekümnne seitsmendal eluaastal), usun ikkagi, et ilu ümbritseb meid kõikjal.

See, kas luuletuse on kirjutanud suur poeet või mitte, on tähtis vaid kirjandusloolastele. Oletagem diskussiooni huvides, et olen kirjutanud ühe kauni värsi; võtkem see tööhüpoteesiks. Kui ma olen selle kirja pannud, ei ole mul sellest reast mingit kasu, sest nagu ma juba ütlesin, tuli see

* Tlk Maria-Kristiina Lotman.

** Värsitõlge tsiteeritud teosest: Jorge Luis Borges, Valik esseid. Tlk Ruth Lias ja Jüri Talvet. Tallinn: Vagabund 2000, lk 293.

rida mulle Pühast Vaimust, teadvustamata minalt või ehk mõnelt **teiselt** kirjanikult. Olen sageli avastanud, et ma vaid tsiteerin midagi, mida olen mõni aeg tagasi lugenud, ning siis muutub see taasavastamiseks. Võibolla oleks parem, kui luuletajad olekski nimetud.

Ma rääkisin „veintumedast merest“ ning kuna mu huvi-ala on vanainglise keel (ja kardan, et kui teil on julgust või kannatlikkust tulla kunagi veel mõnda mu loengusse, määratakse teile vanainglise keelt taas kaela), tahaksin meenutada paari minu meelest kaunist värsirida. Ütlen need esmalt inglise, seejärel 9. sajandi karedas ja vokaalses vanainglise keeles:

It snowed from the north;
rime bound the fields;
hail fell on earth,
the coldest of seeds.

Norþan sniwde
hrim hrusan bond
hægl feol on eorþan
corna caldast.¹⁰

Lund tõi põhjaraju,
härmast kattus aas,
tihke rahesaju
jäine külv on maas.*

* Tlk Maria-Kristiina Lotman.